

شریعتی در بستر سنتی گذشته و جامعه متکثر کنونی

زینب علیچیان

ایران اجد مذهب، چه غیر مذهب، از چه شش‌مذهبی، حق دارند در حوزه مذهب یا تکدیگر رقابت کنند. اما همه باید بدوند که نباید «ایدئولوژی» و «مراه‌های فکری» شان را وارد دولت و حاکمیت کنند. حوزه مذهب جای رقابت افکار، ایدئولوژی، احزاب و برنامه‌هاست، اما آنچه در نهایت باید به رأی مردم گامخته شود برنامه، مذهب است. البته بعد دولت و حکومت باید غیر ایدئولوژیک (اعم از دینی و سکولاری) باشند. مردم نیز بنا به تشخیص و آزادی خود به انتخاب و جرحه نیروها و برنامه‌ها دست خواهند زد و در هر فرد محدود و مشخص غیر یک برنامه، با اتکالی از خامیان چند برنامه که برای مردم را کتب کرده‌اند، به سرو سامان فایده‌رندگی مردم خواهند پرداخت، اما همه باید به یک اصل کلیدی وفادار باشند: جاری بودن دولت و حکومت از ایدئولوژی و بر طرفی حکومت بر برابر عقاید مختلف.

هیچ نخله‌ای از روشنفکران (اعم از مذهبی و غیر مذهبی) نمی‌تواند با ساده‌سازی ایده‌آل‌سنی و یا یکسان‌سازی تکنولوژی‌ها و روش‌ها خود را تنها نخله‌ای بنامد که دولت را و یا حتی فعالیتش را

مستاد مورد شریعتی باید به نکتته‌ای دیگر نیز توجه داشت: شریعتی بناگر یک رویکرد فکری-اجتماعی و یک دست‌گاه اندیشگی و نحوه تفکر است. تفکر و رویکردی که می‌خواهند حل می‌ریزیک آزادی، عدالت و اخلاق و معنویت باشند. اما شریعتی تنها یکی از معلمان و میراث‌گذاران این رویکرد (خواهان دموکراسی و دیگران) و فراگیر در همه حوزه‌های سیاسی-اقتصادی و اجتماعی است. خود این رویکرد فراتر و بالاتر از شریعتی است (همان‌گونه که تفکر و جریان سوسیال-دموکراسی در جهان، معلمان و میراث‌گذاران و پیروان و مخالفان سوسیالیست دارند). برای اساس می‌تواند از مذهب یا درجه به نجات ۳۰ مسئله اخیر اندیشه وی را نیز ما رویکرد پساجمهوری اسلامی، نقد و تحلیل و بازخوانی و بازسازی کرده، خود او نیز، اگر می‌بود، چنین می‌کرد.

بسیار مسئله آنگاه هنوز، همچنان بسیاری از صورت مسئله‌های وی و نیز بخش مهمی از پاسخ‌های او به این مسائل، مشکلات و پرسش‌های جامعه کنونی ما نیز هستند. مانند مسئله عدالت، عدالت اجتماعی و عدالت، مسئله نقد سنت، مسئله نقد مدرنیته، چه در حوزه تفکر و چه در عینیت و مدیریت مستقر، مسئله زنان، تکنولوژی‌های مختلف اسلامی‌شناسی، رویکرد دیالکتیکی در تحلیل پدیده‌های اجتماعی، مثلث عرفان و برابری و آزادی، مثلث زر و زور و زور و دستکاری از مسائل و نگرانی‌ها و واحله‌های او که خود بحث منطقی است.

رابطه سنت، مدرنیته در ایران و سوزناک‌ترین کم‌هزینه از سنت و نیروهای سنت به معنای افعال‌های انسانی جدید بود. و اندیشانه‌های، کم و بیش سنت و راهم عقلانی (به مفهوم عام آن) و بعد دموکراتیکه که مذهب هر چند خود توانایی‌شان به علت قدرت و نفوذ سنت گران، اولین قربانیان عینه ادبی بر جامعه ایران شدند (عقلانی که در ابتدا تا تکه بر نفوذ و اقتدار مردمی صورت گرفت و سپس منکی به لغت و زور و قدرت منشی به آن شد). برای تحلیل آینده امام باید به یک نقطه کلیدی و ملایمی اولیه اشاره کرد: جامعه ایران دچار متکثر شده است. هر صورت بنساخته و یکسان‌سازی از جامعه ایران که بخواند این ویژگی (تکثر) را نادیده بگیرد و جامعه را یکپارچه ببیند، از همان ابتدا دچار خطای مبانی تحلیلی شدند و عینه سنی تحلیل‌اش بر زمین نیست و نباید از قرار خواهد گرفت. به‌گمان نگارنده، در جامعه وسیع ایران عین‌ش تغییر جایگاه، مذهب سنت به مذهب بی‌جای و شلخته، همچنان تفکرات مذهبی الهام از سنتی، دگرگونی و توگرد از اکثریت‌اند. و باز به‌طور رسمی جامعه ایران از یک جامعه نامرئود، با عینه و عین سنتی از اواسط دهه ۶۰ و بعد یک جامعه نامرئود، اما با عین وجه مغرب شده است. در این مورد باید به‌طور مستقل به بحث نشست.

اما در چنین تصویر متکثر و طیف‌مندی از جامعه ایران تولید مسائل دینی در دو صورت نقش‌آفرین خواهد بود: در حوزه تولید مسائل دینی، همچنان در عرصه نوآوری دموکراتیک، عقلانی (به معنای عام) و انسانی کردن تفکر سنتی دین نقش‌آفرینی خود را در بین افکار و طیف‌های متنوع مذهبی خواهند داشت. همچنین، چه در حوزه نظر و چه در حوزه عمل، هنگام باقی‌مانده روشنفکران جامعه ایران دینی روشنفکران غیردینی که خود طیف متکثری از راست و چپ را شامل می‌شوند، به نقش‌آفرینی در روند دموکراسی‌سوی جامعه و دولت در ایران خواهند پرداخت.

از زاویه دیگر تیر می‌توان به این مسئله و پرسش نگریست: هر فرد عیناً یا هر تفکر و جریان اجتماعی که در یک جامعه متکثر خواهد (موجود نیست) و واقعیت دیگر پدیده‌ها و جریان‌های فکری-اجتماعی را (علی‌رغم نقد و حتی زنی که می‌تواند، در حوزه لامرئود نیست به آن جریان داشته باشد) در نظر بگیرد و بخواند تفکر و توجه و بازی دموکراسی در حوزه عمومی و دینی را بیابد، عدالت‌گرای جدید و حسوبت‌دار و نظریت‌آلود نیست به دیگر از هر یک کلام مستطیده و دیکتاتورم‌شاه خواهد داشت. همه طیف‌های فکری و اجتماعی در جامعه متکثر

و انسانی اگر شریعتی او دیگر تولیدشان مذهب، در تاریخ ما حضور نداشته، سر وقت ما چگونه بود؟ تاریخ را نباید از آخر به اول خواند و از موقع حاله همه گذشته را تک‌رست و تحلیل کرد، بلکه می‌بایست تاریخ را از گذشته به حال و اکنون دید و در بستر و مسیر طبیعی‌اش تحلیل کرد. هر چه دچار خطاهای تحلیلی و نتیجه‌گیری‌های اشتباه یک نادرسیت فاحشی خواهیم شد. این طریقی «توجه به جای تحلیل» و «آزاداندیشی» و جای اجاره‌جویی را خواهد گرفت.

اکثر سربلندی (مخبر و مشاور) و تولیدکنندگان دینی (به‌طور عام) در گذشته یک مذهب اخیر جامعه را خواندند چه می‌شدند؟ آیا جامعه ما، در وسط‌گران و سربلندی‌ها، انان به مسیر طبیعی و همسوار مدرنیته نمی‌رفت؟ آیا مسیر عقلانیت خودنقاد و غیرمعتاد به زمین در جامعه ما می‌شد و گسوف نمی‌ماند؟ به نظر می‌رسد این نحوه نگاه و تحلیل یکی از موانع توجه‌ها و آزادی‌های دینی و اخلاقی است که هیچ پاسخی در زمین و روی در وضعیت ندارد. یک نگاه اجتماعی به سربلندی‌ها جامعه ایران (به‌عنوان توده‌های وسیع مردمی که صرفاً معدودی متحد و روشنفکران) در یک سینه و نیم سخن‌شان از آن دارد تا جقدر این نوع پرسش‌ها، ذهنی و موهمانه است.

کمی بیشتر به عین بر رویه‌ها مگر می‌شود جامعه و تاریخ را با اسباب نقش‌آفریده و شخصیت‌های فردی (مثل شریعتی) تحلیل کرد و از نقش استخبارات و امنیسات عین‌الکفایت سیاسی و نظامی ما در جامعه و دهه ۶۰ که اکثر مردم این مذهبی سنتی نمی‌توانند انتظار دیگری مدیریت فلسفی غیرمعتاد به زمین داشته باشند نامی در این مقاله مکتوب پاسخ این پرسش‌ها که اگر شریعتی او تولیدکننده مذهبی نبودند چه می‌شد؟ به‌عراحت این است که ایران به‌عوضیت اخیر از تجار می‌گشتند در ایران یک دولتی شدند به وجود می‌آمد، تک‌سوی و راهی سنتی سیاسی و بنادگر شدند. قدر می‌گردد که خواهد اجرای حکومت شریعت می‌بودند (مانند فداکین اسلام و روحانیت سیاسی شده شد. بعد معجزان و نظریه دیگر دولت شریعتی که می‌خواست با پول عین، ظاهر مدون و توسعه سطحی اقتصادی را بدون توسعه سیاسی عیناً کند به‌طور روشنی در ایران و حمایت وسیع توده‌های از جناح مذهبی سنتی. مسئله وضعیت الجزایری سنتی، حاجی از غلبه بنادگر این ضرورت‌مجموعه بر همه مارکسیست‌ها و سربلندی می‌شود. از این منظر، مسئله نقش شریعتی و تولیدکنندگان دینی، حل‌گویی از دولتی شدن و خشونت‌آلود شدن